

FARKLILIKLARI BİR ARADA YAŞATMADA CAMİLERİN ÖNEMİ VE YENİ MABET DİLİNİN İNŞASI

Zeki TAN*

Geliş Tarihi: 12.11.2017 Revize Tarihi: 15.12.2017 Kabul Tarihi: 25.12.2017

ÖZ

Toplumun farklı renklerini, ırklarını, etnik yapılarını bir araya getirmede alternatifini olmayan tek kurum mabetlerdir. Bunun tezahür ve “gerçekliğini” camiye bakarak görmek mümkündür.

Modern dönemde de insanların en temel ihtiyacı toplumun bütün fertlerini kaynaştırmaktır. Bireyciliğin ön plana çıkarıldığı bir dünyada caminin kapsayıcı atmosferine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Mescid-i Nebevi’deki ilk cemaatin fikri, irki, zihni profili ile bugün camiye gelen farklı mezhep ve düşünce sahibi insanlar aynı değildir. Bugün farklı diller, ırklar, renkler, cinsler, mezhepler aynı cami kubbesi altında bir araya gelmektedirler. Bunları kucaklayan, dışlamayan, ötelemeyen daha rikkatli bir dil, daha özenli bir üslubu içeren yeni bir “cami dilinin” inşasına ihtiyaç vardır.

Kitlelerin düşüncelerini bastıran, ötekileştiren, buyurgan, önyargılı ve otoriter tutum ve dil insanların kutsala ve mabede yabancılaşmasına yol açar. O halde camide “sivri ve fevri konuşmak” değil usulüyle ilmi konuşmak; heyecan vermek değil “bilinç uyandırmak” ve yeni ufuklara yelken açmak esas alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, cami, farklılık, mabet dili, üslup, bir arada yaşama.

THE IMPORTANCE OF THE MOSQUES IN COEXISTENCE THE DIFFERENCES AND CONSTRUCTION OF THE NEW SANCTUARY LANGUAGE

ABSTRACT

The only institution that does not have an alternative to bringing together the different colors, races and ethnic structures of society is the sanctuaries. It is possible to see appearance and "reality" of this by looking at the mosque.

In the modern era, the fundamental principle that people need is to integrate all the members of society. In a world where individualism is at the forefront, the containment atmosphere of the mosque is required more than ever.

The intellectual, racial, and mental profile of the people in Masjid al-Nabawid is not the same with different sectarian and thought-minded people coming to the mosque today. Today different languages, races, colors, genres, sects come together under the same mosque dome. There is a need for the construction of a new "mosque language", namely a more polite language, a more attentive style that includes but does not exclude and does not push them.

The dominant, marginal, bossy, prejudiced and authoritarian attitude and language lead to sanctification and alienation of the people. In that case, it has to be based on duly speaking scientifically, not “speaking snippy and impulsive”; raising awareness, not giving excitement; and setting sail for new horizons.

Keywords: Society, mosque, difference, sanctuary language, style, coexistence.

* Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, zekitan64@windowslive.com

GİRİŞ

Kur’ân-ı Kerim’in insanlığa gönderilmesindeki maksatlardan birisi de “fabrika ayarları” ile oynanan inancın, ahlakın, ibadetlerin yeniden düzeltilmesidir. Vahyin tarihe müdahalesi ilk değildir. İnsanlık tarihi boyunca vahyin belirlediği koordinatlarından sapma durumunda hep ilahi müdahale olagelmıştır. Bundan sonra yeni bir vahiy gelmeyeceğine göre yapılması gereken şey, meydana gelen bireysel veya toplumsal krizlerde son vahyin bize sunduğu koordinatlar üzerinden sağlıklı zemin inşa etmektir.

Geçmiş vahyin muhataplarından bazılarının “...Biz Allah’ın çocukları, O’nun sevgili kullarıyız...” (Mâide, 5/18) demeleri Kur’ân tarafından eleştirilerek bize aktarılır. Kur’ân bu iddianın geçersizliğini “Ey İnsanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Kendinize mahsus bir kimlik sahibi olmanız, birbirinizi farklı kimliklerinizle tanıyıp yardımlaşmanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Ama şunu da bilin ki Allah katında en değerli olanınız, O’nun emir ve yasakları hususunda en duyarlı, en dikkatli olanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.” (Hucurât, 49/13) diyerek bu yanlış düzeltir.

Manevi üstünlük ve karakter farklılığı insanın kendi emeğinin karşılığı olan değerlerdir. Bu alanlarda tekâmül insana bırakılmıştır.

Kur’ân “Ey insanlar! Sizi bir tek can(lı)dan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun...” (Nisa, 4/1) buyurarak bütün insanların biyolojik kökenlerinin birliğine dikkat çeker. Bir de bütün insanların insan olma “ortak paydasına” dikkat çeker. Çünkü her insan Allah tarafından yaratılmıştır. Bu sebepten insan, insan olduğundan dolayı saygıya layıktır. Hz. Peygamber (sas)’in bir Yahudi cenazesi karşısında ayağa kalkarken kendisine “bu bir Yahudi cenazesidir” şeklindeki ifadeye “O bir insan değil mi?”¹ diyerek cenazenin “insan” olması hasebiyle saygıya layık olduğunu ifade etmiştir.

Bir Yahudi hastayı ziyaret ederek² farklı inanca mensup da olsa “Âdemoğlu’na” karşı duyarlılığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Kur’ân “gerçek şu ki, Biz Âdemoğullarını üstün ve onurlu kıldık...” (İsra, 17/70) buyurarak etnik farklılıkların değil “âdemoğlu olma” ortak paydasına dikkat çekmektedir.

Bütün insanlar “aynı candan” (nefsi vahide, Nisa, 4/1) yaratılmışlardır. Daha sonra insanların farklı ırklara kavimlere ve kabilelere ayrılmalarını Allah dilemiştir. Böylece ilahî iradenin ipoteğine aldığı insanların kendi hegemonyasına alarak ırklar üstünlüğüne dönüştürmesi yanlışır.

Her insanı sevmek zorunda değiliz fakat her insanı kendi ontolojik farklılığı ile kabullenmek zorundayız. Bu aynı zamanda kendimize de olan saygının gereğidir. Aksini söylemek zihin daralmasının dışı vurumu hatta akıl tutulmasıdır ki artık yerkürenin bunu tolere etmek gibi bir imkânı da kalmamıştır.

İnsanların zihinsel olarak girdiği ve çıkmakta zorlandığı modern dönem handikaplardan ancak vahyin rehberliği ile çıkabilir. Birçok ideoloji denenerek

¹ Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu Muslim*, İstanbul. 1985, “Cenaiz” 78.

² Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed b. İbrahim; *Sahihu'l-Buhâri*, Mısır, 1212, “Cenaiz” 80.

kredisini tüketti. Dünyanın yeni kaos ve savaşlarla yüzleşecek takati kalmadı artık dense sezadır. Modern dönemde yeniden nükseden küresel ölçekte problem olarak “farklılıkları bir arada yaşatamama” hususunda vahyin sesine kulak vermek gerekir. Yoksa farklılıkları bir arada yaşatma becerisi ve formülü geliştiril(e)mediğinden dolayı modern dünya derin krizlerle boğuşmaya devam edecektir.

Bugün dünyada eskisinden daha fazla göç ve sığınma ile karşı karşıyayız. Bu göçler bazen işsizlik, bazen eğitim sorunu, bazen salgın hastalıklar, bazen iç savaşlar bazen de hukuk ve adaletin tecellisine sığınma olarak kendini göstermektedir. Ama dünya henüz böyle bir mobilizasyona hazır değil. Toplumlar bu ani şok karşısında ortaya çıkan kimlik ve kişiliklerle karşı karşıya geldiklerinde ne yapacaklarını bilememektedirler. Toplum bilimciler çok kültürlülüğü içselleştirecek bir çözüm üretmede neredeyse yetersiz kalmaktadırlar. Bu durum da insanlar arasındaki diyalog eksikliği yeni düşmanlık zeminleri oluşturmaktadır. Şayet buna çözüm üretil(e)mezse yer küre yaşanabilir olmaktan çıkabilir.

Beraber yaşamak zorunda olduğumuz şu yerküreyi daha yaşanabilir hale getirmek hususunda herkes seferber olmak zorundadır. Ünlü İngiliz fizikçi Prof. Dr. Stephen Hawking insan cinsinin yaptıkları karşısında ümitsizliğini şöyle ifade eder; “*dünya artık tehlikeli bir gezegen oldu, yaşayacak başka bir gezegen bulmamız lazım...*” Hâlbuki başka gezegen aramaktan öte, mevcut gezegeni yaşanabilir hale getirmek gerekir. Yoksa sinema filmindeki astronotun, “*aşağıda birbirimize yaptıklarımıza katlanamıyorum. Uzayda yaşamak istiyorum. 8 milyar insanın yanına dönesim gelmiyor*” aforizmasını insanlar daha yüksek sesle dile getirilebilir. Hatta “Uzlaşma Kültürü Bakanlığı” talebi bunun ilk ifadesi olabilir.³

İnsanların hem biyolojik hem de ontolojik olarak farklı olduklarını bunları tekipleştirmenin fitrata müdahale olduğunu vahiy şöyle anlatır: “*...Eğer Allah dileyseydi hepinizi tek bir topluluk yapardı; fakat size emanet ettikleriyle sizi sınamak için yapmadı: o halde hayırlarda birbirinizle yarışın! Topyekûn dönüşünüz Allah’adır; işte o zaman ihtilaf ettiğiniz şeyleri size bir haber verecektir.*” (Maide, 6/48) buyurarak bütün insanları değer üretmeye davet eder. Buna rağmen insanların birbirlerine “tahakkümle” kriz üretmiş olurlar ki bu da anlaşılır gibi değildir.

İlahi rehberlikten yoksunluk, vahiyde yapılan tahrif insanlığı ilahî alana müdahaleye götürebilir. Yüce Allah insana inanma özgürlüğü verdiği gibi inanmama tercihini de vermiştir. Fakat insan hemcinsinin öznel dünyasına saygı göstereceğine kendine benzetme psikozuna (gerçeklik ile ilişkinin kopması) girebiliyor. Kur’an “*Eğer senin Rabbin dileyseydi, dünyada ne kadar insan varsa hepsi imana gelirdi. Ama bunu irade etmedi. Şimdi sen mi, imana gelsinler diye insanları zorlayacaksın?*” (Yunus, 10/99) buyurur. Ayet her insanın, inansın veya inanmasın kendi tercihine saygı gösterilmesini istemektedir.

Yeni ve orijinal fikirler tek tip düşünce dünyasına sahip insanlardan değil, farklı hatta zıt düşüncelerin bir araya gelmesinden doğar. İnsanın fitratı farklı olması üzerine kodlanmıştır. Yoksa insanlar da aynı kovanda yaşayan arılardan farksız

³ Ramazanoğlu, Yıldız, “Uzlaşma Kültürü Bakanlığı” <http://www.karar.com/yazarlar/yildiz-ramaas:20.05.2017>.

olurlardı. Milyonlarca arıyı veya ipekböceğini bir araya getirirler üreteceği tek şey bal veya ipektir. Çünkü böyle kodlanmışlardır. İlk dönemdeki arı veya ipek böceği hangi özellikte ise bugün de aynıdır. Fakat ilk insan ile günümüz insanının ürettikleri arasında mukayese edilemeyecek kadar fark mevcuttur.

Tek tip düşünceye sahip insanların üretecekleri fikir de tektir. Belki de komünist ve faşist düşüncenin uzun vadeli yaşayamamasının bir sebebi de tek tip düşünce dünyasının inşasıdır. Komünizm insanlığa sadece “hüzün koleksiyonu” miras bıraktı dense sezadır. İnsana derin derin düşünme kanalları açma yerine dışarıdan fikir dayatmanın adı komünizmdir. Fikir patronluğuna soyunarak insanların konuşmalarını istemek, kişiyi sıkıca tutup koşmasını istemek ile eş anlamlıdır. Bu zihniyet şekilsel olarak tarihe karışsa bile zihniyet olarak başka veçhelerde kendini gösterebilir. Şairin dediği gibi *“her çıkmaz sokağın çıkmazını anlamak için sonuna kadar yürümek zorunda bırakıldık. Yine çıkmaz bir sokakta yürüyoruz.”* İnsanlar yorulmaktan söz söyleyemez hale geldi.

Yaşadığımız yer kürede hepimizin ötekinden öğreneceği mutlaka bir şeylerin olduğuna inanmak gerekir. Yoksa ya hep beraber kaybedeceğiz ya da hep birlikte kurtulacağız. Kendisini yeterli görüp dünyanın efendiliğine soyunmanın faturasını kapitalist blok ağır şekilde bize ödetiyor.⁴

Kur’ân, *“bir yerde herkes birbirine benziyorsa; orda kimse yok demektir”* dedirtmemek, insanları kendi sınırlarına davet etmek için şöyle der:

“Bütün insanlık sadece bir tek topluluk halindeydi, ama sonradan ayrı görüşleri benimsemeye başladılar. Şayet (bu konuda) Rabbinin katında önceden belirlenmiş bir karar olmasaydı düşüktükleri bütün bu ayrılıklar (daha başlangıçta) çözümlenmiş olurdu” (Yunus, 10/19)

Otomobil sanayiinde önemli bir yeri olan Ford Motor Company'nin kurucusu Henry Ford şöyle bir tespitte bulunur: *“Bütün Fordlar (Ford markalı otomobiller) birbirinin tıpatıp aynıdır, ama yeryüzünde birbirinin tıpatıp olan iki kişi yoktur. Bu gök-kubbe altındaki her yeni hayat yeni bir şeydir; daha önceleri onun gibi hiçbir şey yoktu ve bundan sonra da onun gibi bir şey olmayacak.*

Bir genç kendisi hakkında düşünürken, o fikir üzerinde durmalı, kendisini diğerlerinden farklı yapan tek bir şahsiyet kıvılcımının ne olduğunu araştırmalı. Cemiyet ve okullar, onun bu özelliğini kendisinden ayırmaya çalışabilirler; onların yapmak istedikleri, hepimizi aynı kalıba dökmektir, ama ben de derim ki, o kıvılcımın kaybolmasına müsaade etme; önemli bir olma yolunda elinizdeki yegâne iddia odur.

Bütün bunlar, umumi yerlerde konuşma konusunda iki defa doğru ve geçerlidir. Bu dünyada sizin gibi başka biri yoktur. Yüz-milyonlarca insanın da iki gözleri, bir burunları ve bir ağızları var; ama hiçbiri tıpatıp bize benzemez; hiçbirinde sizin özellik ve metotlarınızın ve sizin kafanızı oluşturan malzemenin aynı yoktur... Başka bir ifade ile sizin kendinize özgü bir şahsiyetiniz var...⁵

Ressamlar tablo yaparken hiçbir tablonun ikizini yap(a)mazlar. Yaptıkları her tablo tek ve özeldir. Başkaları bunun kopyasını alıp çoğaltabilirler. Ressamın nezdinde

⁴ Garaudy, Roger, *Yobazlıklar*, trc. Cemal Aydın, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, s. 74.

⁵ Muallimoğlu, Nejat, *Bütün Yönleri ile Hitabet*, Bugra Yayınları, İstanbul 2016, s. 270.

tabloyu farklı kılan tek ve eşsiz oluşudur. Sanatçı sahip olduğu birikimi tuvale yansıtarak kendini ortaya koyar.

Kur'ân “İnsana iki göz vermedik mi?” (Beled, 90/8) buyurur. Burada sadece insana verilen göz nimetine şükredilmesi dikkate verilmiyor, aynı zamanda insanın sahip olduğu biyolojik iki gözü ile yeryüzündeki bütün insanlardan farklı olduğu da vurgulanmaktadır. Çünkü insanların sadece parmak izleri değil, yüz, göz, ses, kulak, beyin dalgaları da farklıdır. Her insan Allah'ın yarattığı özel bir tablodur. Biyolojik olarak farklı olduğu gibi fikri olarak da farklıdır. Bu farklılıkları farklı ve orijinal fikir üretmede birer avantajdır. Bunu dezavantaja dönüştürmek anlaşılır değildir.

1. MEDENİYETİN KRİTERİ FARKLILIKLARI BİR ARADA YAŞATMADIR

Hz. Peygamber (sas)'i Medine'ye ısrarla davet ettiler. Çünkü farklı kabilelere mensup olanlar arasında yüz yıllarca devam eden savaşlar insanları hem bezdirmiş hem de yormuştu. Nesiller boyunca devam eden savaşların bitirilmesinde formül bulunamıyordu. Kur'ân Medine'de yaşayan akrabaların arasındaki krizleri şöyle anlatır. Bunlar akraba olmalarına rağmen bir arada yaşamanın parametrelerini bulamamışlardı. Toplumsal statüyü belirleyen değerler Garaudy'nin dediği gibi kendilerini başkalarının efendisi görmeyi. Bağınazlıklara karşı verilecek mücadele kendi bağınazlığından hareketle verilemezdi.⁶ Vahiy önce bunların değerler hiyerarşisinde yerini belirledi ve farklılıklarını kabullendi. Fakat bunu bir değer olarak görmedi. Herkesin varlığını adeta tescil etti. Değer inkârına yönelmedi vahiy. Herkes kendisini nasıl görüyorsa veya görmek istiyorsa o şekilde tanındı. O güne kadar çöl insanının tarihinde görülmemiş en gelişmiş toplumsal mutabakat zeminini tesis etti. Vahyin sağladığı toplumsal sözleşmenin temelleri şu ahlaki ilkelere dayandırıldı.

“Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız tutunun ve birbirinizden kopmayın. Ve Allah'ın size verdiği nimetleri hatırlayın: Siz birbirinize düşman iken kalplerinizi nasıl uzlaştırdı da O'nun lütfü ile kardeş oldunuz ve ateşli bir uçurumun kenarında (iken) sizi ondan (nasıl) korudu. Bu şekilde Allah mesajlarını size açıklar ki hidayet bulasınız.” (Âl-i İmrân, 3/103).

Prof. Dr. Mehmet Görmez'in dediği gibi: “...İnanan insanlar arasındaki küçük mensubiyetler, büyük mensubiyetleri gölgeledi. Irka, dile, bölgeye, kabileye, mezhebe, meşrebe, tarikata, cemaate bağlılığın küçük mensubiyet, Allah'a olan bağlılığın ise büyük mensubiyet olduğu bilinmelidir. Küçük mensubiyetler bir kimlik haline dönüştü. Büyük mensubiyetler gölgede kaldı. Kürtlük, Türklük, Araplık, Zencilik, Şafilik, Sünnilik ön plana çıktı, fertleri kardeş kılan asıl unsurlar gölgede kaldı. Büyük mensubiyetler, küçük mensubiyetlerin önüne geçmediği sürece de bu böyle devam edecektir. İnananlar küçük mensubiyetlerini kimliğe dönüştürerek büyük mensubiyetlerinin önüne geçirmesinin zararlarını yaşıyor. Bütün bunların nedeni, cehalettir...”⁷

⁶ Garaudy, *Yobazlıklar*, s. 73-74.

⁷ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-Duyuru-18126.aspx>. Erişim Tarihi: 06.04.2012

Hız. Peygamber (sas)'in Medine'ye geldiğinde belirlediği temel stratejide şu üç kurum vardı. Kurumlaşmayan bir birimin problem çözmesi toplumsal değişim ve dönüşüm gerçekleştirilmesi imkânsızdır. Bunun için Peygamber (sas) ayağının tozu ile geldiği Medine'de insanları “manen inşa” edecek bir “mescit” inşa etti. İkincisi toplumun iktisadi taleplerinin karşılanacağı “ticaret merkezi” (pazar yeri) kurdu. Üçüncüsü de savaşımlara bile gitmesi hoş karşılanmayan (Tevbe, 9/122) ilim ehlinin yetişeceği Muhammed Hamidullah'ın ifadesi ile “yeryüzünün ilk üniversitesi” olan mescidin bir bölümünü “bilginin merkezi” haline getirdi.⁸

Bir de Medine'de yaşayan insanların inancına ve ameline bakmadan insanların problemlerini ve değerlerini dikkate alarak “katılım” esasına dayanan bir ortak metin imzalandı.⁹ Bu ortamda kamu sağlığı, kamu ahlakı ve kamu yararı bozulmadığı sürece herkes kendi içerisinde özgür olarak hareket etmiştir. Bazı fikirler bize uymasa da gelecekte işe yarayabilirler.

İslam kültür ve medeniyetine baktığımızda varlıklarına tahammül edil(e)meyen birçok fikir ve düşünce insanı daha sonraki yıllarda baş tacı edilmiştir.

Medine'deki dindar olanla olmayanın karşılıklı olarak korkularının üstesinden gelmesindeki başarıya, modern dünyanın projeksiyonlarını çevirmesi gerekir. Bu birliktelik dini değil toplumsal uzlaşma üzerine kuruldu. Kabilecilik anlayışının hüküm sürdüğü coğrafyada “Medineli” olma orta paydası uzun sürmese de herkese anlamlı geldi.

İslam ülkelerinde anayasa hareketlerini inceleyen Salih Tuğ, bu konuda şöyle der: “Bu o devre kadar fiziki determinist ölçülerle ayakta duran kabile yapısının ötesine geçmek suretiyle, sırf “insan” unsuruna ve onun seçimine/ihtiyarına dayanarak ırk, dil, din farkını nazarı itibara almayan pek yeni bir siyasi cami'a anlayışını benimsiyordu.”¹⁰

Tarihte kurulan, Bağdat, İstanbul, Buhara, Bosna, Semerkant, Şam vb. şehirlere bakıldığında toplumsal uzlaşma sağlanmış ve kuşatıcı bir şehir planlaması sayesinde çeşitli etnik ve dini guruplar beraber yaşamışlardır. Bu “icbari” bir zorunluluk olarak görülmemiş, “ihtiyari” bir gereklilik olarak benimsenmiştir. Çünkü şehirde yaşayan farklı insanlar yaşadıkları yerlere kültürel, iktisadi katkılarda bulunmaktan geri durmamışlardır.

2. FARKLILIKLARI KÜLFET DEĞİL NİMET BİLMEK

Anadolu'nun değişik illerinde yaşayan Yahudi, Hıristiyan, Ermeni ve Rum vatandaşların sahip oldukları sanat, zanaat, bilgi ve becerileri ile topluma değer kattıkları müsellemidir. Anadolu'nun verimli topraklarında her kültür ve inanç gurubu içinde yaşadığı toplumun bir çarkı misali “değer üretmekten” geri durmamıştır.

Her ferдин inancı (Yahudi, Hıristiyan, Mecusi, Müşrik) ne olursa olsun sahip olduğu kabiliyet ve taşıdığı kimlik içinde kabul ederek kendisinden istifade etme Nebi (sas)'in hayatında görülmektedir. Mesela: Hız. Peygamber (sas) Bedir savaşı sonrası savaşı esiri olanların Müslüman çocuklara okuma yazma öğretmelerini

⁸ Hamidullah Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc. Sâlih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1980, II, 820.

⁹ Hamidullah, Muhammed, *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, Beyrut, 1987, s. 59-62.

¹⁰ Tuğ, Salih, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri*, İstanbul. 1969, s. 45.

isteyerek farklı fikirde/müşrik olmalarının onlardan istifade edilmeyeceği yolunu tercih etmemiş bilakis toplumda üretebileceği emek ve değer olmasına bakmıştır.¹¹ Hatta diplomasindeki kabiliyet ve başarısından dolayı Müslüman olmayıp “Müşrik” olan Amr b. Umeyye’yi Habeşistan’a göndererek diploması işlerinde çalıştırmış, böylece müşrik birisinin sahip olduğu bilgi birikimden istifade cihetine gitmiştir.¹² Hicret esnasında henüz Müslüman olmayan Abdullah b. Uraykit’in maharetli yol rehberliği hususundaki tecrübesinden ve güvenilir olmasından istifade etmekten çekinmemiştir.¹³ İslam tarihi boyunca da farklı inanç mensuplarının sahip oldukları bilgi ve beceriden istifadeden uzak kalınmamıştır.¹⁴ Böyle bir davranış değer üretenlerin emeklerinden istifade edilerek toplumsal kalkınmaya artı değer katmıştır.

2015 Nobel Kimya Ödülü’nü “DNA onarımı” hakkındaki bilimsel çalışmasıyla Prof. Dr. Aziz Sancar kazandı. Batı dünyası Sancar’ın ürettiği “bilgiye” odaklanırken doğu toplumları hangi “ırka” mensup olduğunu tartıştı. Doğu toplumları yapılan işin “kalitesinden” ziyade, işi yapanın; kimliği, cinsiyeti, mezhebi, dini üzerinden tartışma yapar. Futbol oynayan oyuncunun “oyununa” değil de “ırkına” bakarlar.

Apple Computer, Inc.’in kurucusu olan Steven Paul Jobs bilgisayar endüstrisinin önderlerinden olarak kabul edilir. Next Computer ve Pixar Animasyon Stüdyoları’nı da kurmuş ve yönetim kurulu başkanlığını yapmıştır. Yönettiği Apple firmasını zirveye çıkarmıştır. Aslen Suriye’li göçmen bir ailenin çocuğu olarak sonradan gittiği Amerika’ya büyük katkılar sağlamıştır.

Bugün de Anadolu coğrafyasına bakıldığında Türk, Kürt, Arap, Rum, Gürcü, Süryani, Yahudi, Hristiyan, Çerkez, Abhaz, Zaza, Alevi, Ermeni, Yezidi, Roman, vb. yetmiş iki buçuk milletin “az da” olsa izleri halen yaşamaya devam etmektedirler.

Yabancı işçilerin Almanya’yı kalkındırmasındaki gücü inkâr edilemez bir gerçektir. Almanya bu kazanımını farklı inanç guruplarına olan pozitif yaklaşımına borçludur.

Almanya’nın en büyük spor kulübü ve dördüncü büyük futbol takımı olan Bayer Munich, futbolcularının dini vecibelerini rahatça yerine getirebilmeleri için bir mescit yaptırma kararı aldı. Futbol kulübünün orta saha oyuncusu Bilal Franck Ribery tarafından yapılan istek üzerine, kulübe ait Allianz Arena stadyumuna mescit yapılması kararlaştırıldı. Yapılacak mescit bütün Müslüman oyuncu ve izleyicilerin hizmetinde olacak. Aynı zamanda daimî bir imamı ve İslami eserlerden oluşan kütüphanesi ile Müslümanlara hizmet verecek. Kulüp tarafından yapılan açıklamada mescit inşası ve müstemlatı ile ilgili masrafların %85’inin

¹¹ İbn Sa’d, Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakatu’l-Kübra*, Beyrut, 1985, II/18; Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellam, *Kitabu’l-Emval*, trc. Cemaleddin Saylık, İstanbul 1981, s. 308.

¹² Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc. Sâlih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980, I/447.

¹³ İbn Sa’d, *et-Tabakatu’l-Kübra*, I/223-226.

¹⁴ Öztürk, Levent, *İslam Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, 321-399; Gayrimüslim hekimlerin İslam toplumunda çalışmaları ve topluma katkıları hususunda bkz. Öztürk, “Abbasiler Döneminde Yaşayan Hristiyan Doktorların İslam Toplumuna Katkıları”, *İstem Dergisi*, 2 (3), 2004, s. 72-73.

Bayer Munich futbol kulübü tarafından, geri kalan %15'inin ise Müslüman futbolcu ve diğer cemaat tarafından karşılanacağı duyuruldu.¹⁵

3. FARKLILIK VE MABET

Yeryüzündeki farklı karakterlerin bulunduğu zengin mekânların başında mabetler gelmektedir. Çünkü mabetlerin sahibi insan değil Allah'tır. *"İbadethaneler Allah'a mahsustur; öyleyse Allah'ın yanısıra başka hiç kimseye yalvarıp yakarmayın!"* (Cin, 72/18). Âyeti mabetlerin Allah'ın tekelinde olduğunu vurgular. Bunun anlamı şudur: Allah, kendisini Kur'ân-ı Kerim'in ilk sûresi olan Fatıha'da *"Âlemlerin Rabbi"* olarak tavsif eder. Bölgesel değil evrensel ve herkesin Rabbi. Yani hiç kimsenin dışlanmadığı mutlak kuşatıcı bir tariftir bu.¹⁶ İnsanlar genellikle kendisi gibi düşünmeyen, inanmayan kısaca ötekileştirdiği kimselerle sağlıklı ilişki kurmazlar. Bugün insanların en temel problemi kendisi gibi olmayanla ontolojik ilişkinin sağlıklı bir zeminde kurulmasıdır. Bunun içinde alternatifi olmayan kurum camidir. Çünkü yeryüzündeki farklılıklara kucak açan cami misali bir kurum halen inşa edilmedi. Bu sebepten bütün inançlara ait mabetlerin savaş ortamında bile korunması esastır. Bir inanca ait mabedin saldırıya uğraması aynı zamanda o inancın ifade edilmesine de saldırıdır.

Kur'ân-ı Kerim farklı inanç guruplarına ait mabetlerin korunması gerektiğini şöyle anlatır: *"...Allah insanları birbirlerine karşı savunmasız bıraksaydı, şüphesiz o zaman, içlerinde Allah'ın isminin çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler (çoktan) yıkılıp gitmiş olurdu..."* (Hac, 22/40).

Her inanç kendisini kamusal alanda mabet üzerinden ifade eder. Mabede saldırı inanca saldırı kabul edilmektedir. Bu ayette mütakabiliyet esasına dikkat çekilmemiştir. "Sen benim mabedimi korursan ben de senin mabedini korurum" şeklinde değil her mabet dokunulmaz kabul edilmiştir.

Irak başkenti Bağdat'ta Sünni camilerine düzenlenen bir dizi bombalı saldırı sonucu 8 kişinin öldüğü, onlarca kişinin yaralandığı bildirildi. Reuters, yerel güvenlik güçlerine dayandırarak verdiği haberde, ilk patlamanın kentin güney batısındaki Kubaisi Camii önünde cuma namazı çıkışında meydana geldiğini belirtti. Ardından kentin kuzeyinde er-Raşıdiye Camii yakınında yerleştirilen bomba patlatıldı.

Irak'ta son günlerde Şiiiler ve Sünniler arasındaki çatışmalar tırmandı. Çatışmaların gerçek bir mezhep savaşına dönüşmesinden endişe ediliyor.¹⁷

¹⁵ <http://www.onislam.net/ZgkeZ/english/news/europe/462624-bayern-munich-muslim-players-gets-mosque.html> : 01.05.2017.

¹⁶ İskoçya'nın Aberdeen kentindeki cami Müslümanlar için çok küçük kalınca St. John Kilisesinin rahibi Isaac Poobalan, kilisenin bir bölümünü namaz kılmaları için Müslümanlara ayırdı. Rahip, caminin çok küçük olduğunu ve Müslümanların yağmur altında kalmasından rahatsızlık duyduğunu belirterek, "Dua etmek kötü bir şey değil. Benim işim insanları duaya yöneltmek" dedi. İskoçya'da ilk defa bir kilisenin cami cemaatine yer verdiğini söyleyen Poobalan, "Eğer yardım teklifinde bulunmasaydım, bu, inancımın ters bir durum olurdu. İbadet etmek asla yanlış bir şey değil. Benim işim insanları ibadet etmeye çağırmak. Cami her zaman dolup taşıyordu. Rüzgâr ve yağmur altında insanlar namaz kılıyordu. İncil bu durum karşısında komşularımıza yardımcı olmamız gerektiğini öngörüyor" dedi. <http://www.haber7.com/avrupa/haber/1004031-kilise-namaz-icin-kapilarini-acti> 21.05.2017.

¹⁷ https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_04_26/bagdatta-sunicamilerinar-8-olu/: 01.05.2017

Bu ve benzeri haberlerin çoğaldığı bir vakıdır. Bu da bir arada yaşama kültürümüzü kaybettiğimiz ifadesidir. Mabede yapılan saldırı toplumun kalbine yapılmış gibidir.

Yaşadığımız yer kürede bizim en büyük problemimiz, toplumsal bütünlüğü tesis edecek kutsal/dini değerlendiremeyişimiz olmuştur. Toplumdaki “manevi kopuşun” önüne geçmede mabedin fonksiyonu ve rolü ıskalanmamalıdır. Ferdi ve toplumsal kırılmalarda insanları “ihtiyari” olarak bir araya toplayan yaygın eğitim müesseselerin başında cami gelmektedir.¹⁸

Kendisine yüklenen misyonu ifa ettiği sürece camiler toplumu kemale erdiren görünmeyen sessiz ve sedasız birer eğitim kurumudur. Cami bütün farklılıkları bir arada tutan bir sosyal laboratuvardır.

Parçalanmanın arttığı modern dünyada, bütünleştirmede başat rol oynayan ortak yerlerin başında camiler gelir. Farklı renklerin; siyah, beyaz, sarı, esmer... Farklı ırkların; Arap, Türk, Kürt, Çerkez, Pomak... Farklı cinslerin; kadın, erkek, yaşlı, genç... Farklı anatomik yapılarla sahip; zayıf, şişman, uzun, kısa... Farklı mezheplerin; Hanefî, Şafii, Maliki, Hanbelî, Zeydiye, İbadî, Caferî... Bütününün bir kubbe altında bir araya gelmesi/getirilmesi vahdette kesretin kesrette vahdetin tezahür ettiği alternatifsiz kurum olan mabedin fonksiyonelliğinden kaynaklanmaktadır.¹⁹

3.1. Toplum Birlikte Yaşatacak Yeni Bir “Mabet Dilinin” İnşası

İslam medeniyetinin ilk tohumlarının Nebi'nin inşa ettiği mabette atıldığı izahtan varestedir. İnşa edilen medeniyetin süreklilik göstermesinin göstergesi bunun kurumsal hale getirilmesidir. Kurumlaşmayan hiçbir fikir ve anlayış geleceğe taşınmaz.

Hız. Peygamber (sas)'in inşa ettiği Medine homojen olmayıp farklı inanç ve anlayışların yaşadığı bir şehirdi. Araplar, Farşlılar, Bizanslılar vb. bir arada yaşıyorlardı. Bu farklılık ve çeşitlilik camide de görülüyor, hep beraber ve bir arada ibadet yapabiliyorlardı. Farklılıkların bir araya gelmesi o güne dek Araplarda görülmeyen bir medeniyetin inşasının göstergesi idi. Bunun inşası toplumsal barış için bir gereklilikti. Çünkü medeniyetin temel özelliği de tek tip insanların değil farklılıkların beraber yaşatılmasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm neler yememiz gerektiğini belirlediği (En'âm, 6/145) gibi nasıl ve neyi konuşmamız gerektiğini de belirlemiştir. Her şeyi konuşamayacağımızı, konuştuğumuzun kayıt altına alındığını vahiy bize söylemektedir. “İnsanın sağında ve solunda (sözlerini ve fiillerin kaydeden) iki melek vardır. Evet, insan ne zaman bir söz söylese yanında mutlaka onu kaydeden bir melek hazır bulunur.” (Kâf, 50/18-19).

Biz sadece yaptıklarımızın değil konuştuğumuz ve yazdıklarımızdan da sorumlu tutulacağız.

¹⁸ Tan, Zeki, *Eski Müftü Yeni Akademisyene Göre İmamlar Ne İş Yapar*, Ark Yayınları, İstanbul, 2015, s. 101-113.

¹⁹ Tan, Zeki, “*Kur'ân-ı Kerim'e Göre Toplumsal Farklılıkları Bir Arada Yaşatmada Mabetlerin Fonksiyonu*” İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2, Yıl: Güz, 2012, s. 21.

Bugün uluslararası diplomasi dilinden söz edilmektedir. İlişkilerde ortak zemin inşası ancak kullanılan “diplomasi dili” ile sağlanabiliyor. Ülkelerin karşılıklı olarak menfaatleri olduğundan her diplomat ağzına geleni söylemiyor. Yanlış anlamaya sebep olmayacak bir dilin kullanılmasına azami “özen” gösteriliyor. Yanlış, eksik veya çirkin konuşmalardan dolayı bazı diplomatlar istenmeyen adam ilan edilip sınır dışı edilebiliyor. İkili ilişkiler askıya alınabiliyor. Hatta bazen Yunus Emre'nin dediği gibi “Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı, Söz ola ağılı aşı bal ile yağ ede bir söz” farklı problemlere, krizlere sebep oluyor veya çözümlere vesile olabiliyor.

Fransız yazarın dediği gibi; “*Gerçek hitabet gereken her şeyi ve sadece gerekli olanı söylemektir.*” Tıpkı bunun gibi günümüzde yeni bir mabet dilinin inşasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dün önemli sayılan konular, bugün en azından o derecede önemli görülmeyeceği gibi, dün pek üzerinde durulmayan meseleler, bugün özellikle vurgulanması gereken konulara dönüşmüş olabilir. Söz gelimi çoğulcu toplumda barış içinde birlikte yaşama kültürü, çevre bilinci vb. konular gibi geçmişe kıyasla günümüzde daha önem kazanan meselelerin öncelenmesine ve aktüel şartlar hesaba katılarak daha ayrıntılı biçimde ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çerçevede cami dilini geliştirme ve yeni bir dini söylem oluşturma kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak kendisini hissettirmektedir. Söz gelimi bugün “fırka-i nâciye/fırak-ı dâlle” eksenli bir dilin İslam içi çoğulculuğu Müslümanlar arası kavga aracı olmaktan çıkarıp, hepsi bir zenginlik unsuruna, güç kaynağına dönüştürmeye katkı sağlayamaz mı?²⁰

Camiye sığınan her insanı; dini, dili, ırkı, mezhebi, meşrebi ne olursa olsun hepsini kuşatacak, kucaklayacak ve incitmeyecek bir dil kullanılmalıdır. “*Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu*” fehvasınca cami cemaatinin de değiştiğini fikir ve inanç olarak tek düze olmadığını bilmek gerekir.

3.2. Yeni Bir Mabet Dilinin İnşasında Temel Parametreler

Hz. Peygamber (sas) inşa ettiği toplumun temel özelliklerini biliyordu. Bunların kabilelerini, ırklarını, fikirlerini, yaşlarını, cinsiyetlerini, şehirli veya köylü/bâdiyeli oluşlarını dikkate alıyordu.

Buradan o günün Medine'sine projeksiyon tuttuğumuzda cami cemaatinin kısmi benzerlikleri varsa da bazı farklılıkların da olduğu bir vakiydir.

Günümüzde camiye gelenlerin içinde kendini Müslüman olarak görüp modern dönemde ortaya çıkan bazı akımlara mensup hisseden insanlar bulunmaktadır. Şunu bilmek gerekir ki Allah, insanların insanlara dini tebliğ görevini saklı tutarak kimseye kimsenin imanını “onaylama” yetkisini vermemiştir. İlahi vahiy “*Onlara inanç dayatan bir zorba değilsin!*” (Ğaşiye, 88/21) buyurarak tebliğde yol haritası göstermektedir. Bir insan kendi beyanı ile “Müslümanım” diyorsa Müslüman kabul edilir. Yine kendi ifadesi ile “Müslüman değilim” diyorsa beyanına itibar edilir. İslam'da hiçbir kişi veya kurum fertleri dine dâhil etme veya dinden çıkarma

²⁰ Aydın, Muhammed Şevki, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ank. 2011, s. VII.

yetkisine sahip kılınmamıştır.²¹ İman kalbe atfedilen bir eylemdir. Bu sebepten Allah Resulü imanın yerini kalp²² olarak göstermiştir ki, hiç kimsenin bir başkasının imanı hakkında “noterlik” (onay) yetkisine sahip olmadığını bilmesi gerekir.²³ Yoksa Kur’ân’ın aforoz veya onay gibi onaylamadığı kilise zihniyetini İslam elbisesi giydirerek hortlatmış oluruz.²⁴

Kur’ân “iman etik” diyenlere Firavun, siyasi otoritesinin sarsıldığını anlayınca “*Demek siz, benden izin almadan ona iman ettiniz hâ!...*” (A’raf, 7/121-123) şeklindeki vicdanlara hükmetme despotluğuna onay vermez. İman emir-komut ilişkisi ile inşa edilecek bir duygu değil, özgür ortamda, özgün irade ve özgür beyanla, insanı özgürleştirecek emsalsiz bir tercihtir.

Kendisini Müslüman olarak gören bir insanın fikri veya siyasi tercihi farklı olabilir. Bu bazen bize göre de yanlış olabilir.

Hz. Peygamber (sas)’in mescidinde sol düşünceli, sosyalist, demokrat, liberal fikirli, kendisini laik olarak tanımlayan insanlar yoktu. Nakşî, Kadirî, Bektaşî vb. tarikatlara mensup Hanefî, Şafîî, Maliki, Hanbelî, Zeydi, İbadî, Maturidî, Eş’arî, Şii, Sünnî, vb. mezhepler mevcut değildi. Bütün bunlar bugünün birer sosyolojik ve kültürel gerçekleri, yarın daha farklı sosyo-kültürel olgularla karşılaşabiliriz. Bunlardan herhangi birisi kendisini “en doğru” diğerlerini “batıl” ilan etmediği sürece problem olarak görülmemelidir.

Günümüzde bunlar veya bunlara benzer fikir veya meşreplere mensup insanlar bulunmakta ve bunlar camiye gelmektedirler. Bunu da fırsata dönüştürüp toplumun birlik ve bütünlüğüne katkı sağlayabiliriz. Yoksa Osmanlı bakiyesi ve yetmiş iki milletin kendisine “Anadolu” bildiği bir coğrafyada Fransız devriminin neticesi olan, kendisinin bile arşivlediği demode olmuş ulusçuluk anlayışını öne çıkaran bir dilin “birleştirici” olması mümkün değildir.

Sadece ulusçuluk değil, tek mezhep, tek anlayış, tek ırk dayatması da anlamlı değildir. Tek tip anlayışı çok kültürlü dünyada karşılığı olmasa da İslam toplumları maalesef bunlarla gündem belirleyip oyalanıyor. Hâlbuki modern dünyada etkili ve

²¹ Kilise hukukuna göre, yetkili dini şahsiyetler veya meclisler tarafından suçlu görülen bir Hristiyan’ın cemaatten çıkarılması İslam’da yoktur. Bkz. Şahin, M. Süreyya, “Aforoz” *DİA*, I, 412-413.

²² Müslim. “İman”, 41.

²³ “Namaz kılmayan kişinin cezası idamdır” sözleri sosyal medyanın gündemine oturdu. Özakcan “Mazereti olmadığı halde namaz kılmayan kişinin durumu nedir?” sorusuna “İdam” yanıtı verdi. Şemseddin Özakcan isimli kişi o soruya Kuran’ı ve hadisleri kaynak göstererek yanıt verse de bir cümle sonra “Âlimlerin ortak görüşü budur” diyerek namaz kılmayanların yeryüzünde gezme hakkının bile olmadığını söylemesi dikkat çekti. Daha sonra da “İnşallah aramızda namaz kılmayan yoktur” diyen Özakcan, İslam âlimlerinin de böyle söylediğini belirterek namaz kılmayanın cezasının ölüm ve idam olduğunu söyledi.” <https://www.youtube.com/watch?v=VcK4uuQSymo>

²⁴ Ordu nun merkeze bağlı Akkise Köyü nde yaşayan ve 28 yıllık öğretmenlik yaptıktan sonra emekli olan Yalçın Kılıçkaya, gittiği Akkise Köyü Merkez Camii ne gidince karşılaştığı imam Fazlı Şahin in kendisini durdurduğunu söyledi. Kılıçkaya, şunları anlattı: “İmam, Atatürk rozetini çıkart, namazın kabul olmaz. Çıkarmazsan, cemaatin namazı da lekelenir, onlarınki de kabul olmaz dedi. Kendisine Ben sonra çıkartırım dedim. Kendisi çıkartmak için hareket etti. Bunun üzerine rozeti çıkarttım cebime koydum, namazımı kıldım.” Bu olayın ardından köydeki gençlerin imam Fazlı Şahin e tepki gösterdiğini söyleyen Yalçın Kılıçkaya , “İmam bir hafta sonra özür diledi, tekrar ben de Atatürk rozetiyle girdim camiye. <http://www.sondakikahaberleri.info.tr/haber/494152-ataturk-rozetiyle-namaz-kilinmaz>: 20.05.2017.

yetkili olmak için daha çok adalet, hukuk, bilgi, teknoloji, özgürlük, şeffaflık ve denetimliliği etkin hale getirmek gerekiyor.

Unutmamalıyız ki toplumun farklılıklarını bir araya getiren emsalsiz kurum camidir. Farklı yapıda olup camiye geleni “tanımlamaya” kalkıldığında başka kapılara gidebilir. Bu sebepten insanları yanlış kapılara yönlendirmemek için camide kullanacağımız dilin kuşatıcı olması gerekir. Bize göre bazı yanlışların olması halinde bile karşılıklarını ahirete bırakmak daha iyi olsa gerektir.

Her yanlış düzeltme iddiasına sahip olursak hiçbir şeyi düzeltemeyebiliriz. Kur’ân-ı Kerim tebliğ ve temsil görevimizi hatırlatmakla beraber, “*Onlara inanç dayatan bir zorba değilsin!*” (Ğaşiye, 88/21) “*Sen onların inanç tercihlerinden, yapıp ettiklerinden sorumlu (vekil) değilsin,*” (En’âm, 6/107) “*...Ben sizi zoraki imana getirmekle mükellef (hafız) değilim.*” (En’âm, 6/104) diyerek dayatmadan uzak durulmasını ister.

3.3. Çağrı Allah’a Yapılmalı

Kur’ân-ı Kerim’in “*...Ey Âdem’in evlatları!...*” (A’raf, 7/31) formundaki hitabı mabedin Âdem’in bütün evlatlarına ait ve açık olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu sebeple mabette kullanılacak dilin de evrensel nitelikte olup camiye gelen herkesi kapsamaması gerekir.

Kur’ân-ı Kerim camide kullanılacak “dil parametresini” söylerken çağrının “sadece Allah’a” yapılması gerektiğini anlatır:

“(İnsanları) Allah’a çağırın, doğru ve adil olanı yapan ve “Şüphesiz ben Allah’a teslim olanlardanım!” diyenden daha güzel sözlü kim vardır?” (Fussilet, 41/33).

Âyet “en güzel çağrının” sadece Allah’a yapılan çağrı olduğunu anlatırken davetin merkezine vahyin mesajının konulmasını ister.

3.4. Çağrı Hikmetle Yapılmalı

Bu çağrının da “hikmetle” yapılmasını ister vahiy. “*(Bütün insanlığı) hikmetle ve güzel öğütle Rabbinin yoluna çağır...*” (Nahl, 16/125). Kelime olarak muhakeme, hâkimiyet, sakındırmak, ıslah etmek, menetmek²⁵ vb. anlamlara gelen hikmet, ıstılah olarak da; eşyayı/nesneyi yerli yerine oturtmak veya işin doğrusu ve özünü kavramak demektir.²⁶ Bir başka ifade ile her şeyde olgunluk ve kemal arandığı gibi sözün de “**olgun ve doğru olanı**” vardır. İşte hikmet sözün hem tecrübe edilmiş hem de olgun olanı anlamına da gelir. Tarihin ve tecrübenin imbiğinden geçerek tedavüle sokulan “olgun söz” insanın başını önüne eğmez. Bundan hareketle cami dilinin hikmet eksenli olması gerekir. İslâm dünyasının hatta yeryüzünün tek ümidi ve sığınağı olan camiye herkesi kucaklayacak mekân haline getirmediğimiz zaman insanlar ya alternatif arayışlarına başlar veya camiye küser ki bu da toplumsal bütünlüğü dinamitlemektir.²⁷

²⁵ İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, thk. Heyet, Kahire, th. II, 952-953.

²⁶ Kutluer, İlhan, “Hikmet” DİA, XVII, 503-511.

²⁷ Beylikdüzü Fatih Sultan Mehmet Camii imamı Hasan Hakyemez, verdiği vaazla camiye bastırdı. İşte Hakyemez’in vaazı; “Eşini çalıştıran adamın biri gelerek, karısının kendisini patronu ile aldatıldığını söyledi. Bakın, karılarınızı çalıştırmayın, günaha girersiniz. Çünkü kadının 9 nefsi var. Hangisine hâkim olsun. Erkeğin tek nefsi var ve buna hâkim olabiliyor. Bunları kendim

Caminin “alternatifi” yoktur. O halde camide “sivri ve fevri konuşmak” değil usulüyle ilmi konuşmak; heyecan vermek değil “bilinç uyandırmak” ve yeni ufuklara yelken açmak esas alınmalıdır.²⁸

SONUÇ

Yeni milenyumda toplumların önündeki en büyük problem farklı inanç ve etnisiteye mensup gurupların sulh içinde bir arada yaşamalarını temin etmektir. Çok dinli, çok dilli, çok kültürlü ve çok etnik yapıları bir dünyada beraberce yaşama şansını kaçırmamak gerekir. Aksi halde yerküre yaşanmaz hale gelir.

Küreselleşen dünyada hiç kimsenin başkalarından yardım almadan kendi problemlerini çözmesi mümkün değildir. Problemlerdeki çeşitlilik ve geçişkenlik sebebiyle dünyanın en uzak bölgesindeki krizden etkilenmemek imkânsızdır. Bunun için bugün dünyayı saran katı bağnazlık, ırkçılık, savaş ve çatışma, sömürü, açlık, çevre kirliliği, cehalet vb. konuların çözümünde özellikle din temsilcilerinin başat olarak rol alması gerekir.

Toplumun farklı renklerini, ırklarını, etnik yapılarını bir araya getirmede alternatifi olmayan tek kurum mabetlerdir. Bunun gerçekliğini camiye bakarak görmek mümkündür.

Yaşadığımız yer kürede bizim en büyük problemimiz, bizi birbirimize bağlayacak çimento mahiyetindeki çok önemli bir dinamik olan kutsalı/dini hakkıyla değerlendiremeyişimiz olmuştur. Bu sarmaldan kurtulmada, mabedin fonksiyonu ve rolü dikkate alınmalıdır. Farklılıkları bir araya getirme fonksiyonunu “ihtiyari” ve sivil olarak yapan yaygın eğitim kurumlarının başında mabet/cami gelir. Kendisine yüklenen misyonu ifa ettiği sürece camiler toplumu kemale erdiren görünmeyen sessiz ve sedasız birer eğitim kurumudur. Bütün farklılıkları bir arada tutmada özel bir görev üstlenen cami bir sosyal laboratuvarıdır.

Toplumu mobilize etmede yeryüzünde, bağrında barındırdığı cemaati itibari ile cami ile yarışır ikinci bir kurum yoktur. Hemen hemen her yaşta insanın sığındığı bir asude mekândır cami. Dilleri, kültürleri, yaşları, kıyafetleri, cinsleri, ırkları, farklı insanların bir araya getirildiği ve bu bir araya gelmekle toplumsal çoğulculuğun, kardeşliğin, yardımlaşma, dayanışma birlik ve bütünlüğün sağlandığı eşsiz bir kurumdur cami. Caminin sahibi insan değil Allah’tır. “*İbadethaneler Allah’a mahsustur...*” (Cin, 72/18) ikazı mabetlerin Allah’ın himayesinde olduğunu vurgular. Bu uyarı beşerin hem cinsini ötekileştirmesini engellemek için olsa gerektir.

Allah’ın “evi” (Hac, 22/26) olarak nitelediği Kâbe’de ırkı, dili, mezhebi, kabilesi, kavmi, teni, rengi, ülkesi, cinsiyeti, fikri, zikri vb. farklı olanlar aynı safta namaz kılıyorlar. Fakat ne oluyorsa “aynı insanlar” ülkelerine döndüklerinde Nebi (sas)’ın “Allah’ın evi olarak ifade ettiği (Müslim, Mesâcid 282) camilerde aynı tabloyu sergilemiyorlar. Bunu anlamak zordur.

uydurmuyorum. İslam’ın emrini tebliğ ediyorum” dedi. Yazının eleştirisi için bkz. <http://www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazi.aspx?ID=266> : 20.05.2017.

²⁸ Çakan, İsmail Lütfi, “*Tebliğ Diplomasisi*” İslam Medeniyeti Üç Aylık Dini İlmi Edebi Araştırmalar Dergisi, Cilt: V, Say: 3, Mart 1982, s. 6.

Modern dönemde de insanların ihtiyaç duyduğu temel esas toplumun bütün fertlerini kaynaştırmaktır. Kitlenin değil de bireyciliğin ön plana çıkarıldığı bir dünyada caminin kapsayıcı atmosferine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Medine’de yaşayan Mü’minler mazeret (hastalık, tabii afetler vb.) hariç namazlarını her vakit Mescid-i Nebevi’de cemaatle kılmaya aşırı özen göstermişlerdir. Bu hassasiyet sadece cemaat namazından alacağı “manevi getiri” değil “toplumsal bütünlüğü” de sağlamak adına yapıyordu. İlk dönem Müslümanların bu hassasiyeti Hanbelî mezhebini (özür hariç) “namazları cemaatle kılmak farzdır” içtihadına götürmüştür.²⁹

Aslında camiye sadece namaz kılma mekânı olarak düşünmek bir algı kırılmasıdır. Namaz her yerde kılınır. Peygamberimiz “*yeryüzü bana mescit kılındı.*” buyuruyor. Temiz olan bütün topraklarda biz namazımızı kılarız. O halde camiye niçin ihtiyaç duyuyoruz. Şöyle ki: Camilerin gayesi farklılıkları bir araya getirip kırık kalpleri birleştirmektir. Müslüman toplum olarak bugün kalplerimizi, ruhlarımızı birleştiremiyoruz. Çünkü camileri sadece namaz kılma mekânı olarak görüyoruz.

Bugün farklı diller, ırklar, renkler, cinsler, mezhepler aynı cami kubbesi altında bir araya gelmektedirler. Bunları kucaklayan, dışlamayan, ötelemeyen daha rikkatli bir dil, daha özenli bir üslubu içeren yeni bir “cami dilinin” inşasına ihtiyaç vardır. Bu dilin bürokrasinin sınırları çizilmiş dar ve “dışlayıcı” dili değil yukarıda geçtiği üzere vahyin kapsayıcı dili; “ey insanlar”, “ey mü’minler” “ey ehl-i kitap” şeklindeki evrensel olmalıdır. Bir de Hz. Ali’nin Mâlik el-Eşter’e “İnsanlar iki sınıftır, ya dinde kardeş, ya da yaratılıştan bir eştirler.”³⁰ talimatı bu gün de ve insanlığın gelecek tüm zamanlarında güncelliğini koruyacaktır.

Kitlelerin düşüncelerini bastıran, ötekileştiren, buyurgan, önyargılı ve otoriter tutum ve dil insanların kutsala ve mabede yabancılaşmasına yol açar. Bir de kendine benzemeyeni “*düşmana fırsat vermeyelim*” retoriği ile anlatma zihinlerde onarılmaz yaralara sebep olur.

Yaşam tarzlarına baskı bizim doğrularımızın mutlak doğrular olduğu otoriter dilden uzak durarak, Prof. Dr. Mehmet Görmez’in dediği “...yargılamayan, kişinin özel hayatına müdahil olmayan. Gencin küpesine, dövmesine, saçına, sakalına, kıyafetine, kotuna, botuna müdahil olmayan, bilakis ruhuna, kalbine hitap eden...”³¹ bir dilin inşasına şiddetle ihtiyaç vardır.

Sözün önceki İstanbul müftüsü Prof. Dr. Mustafa Çağrı’nın şu ifadesi ile bitirelim: “Başkasının yanlışını düzeltmek çoğunlukla benim elimde olmuyor; fakat kendi yanlışlarımı düzeltmek benim elimdedir. Öyleyse ben öncelikle kendi hatalarımı görmek ve düzeltmekten sorumluyum.”

²⁹ Cezerî, Abdurrahman, *el-Fıkh a’la’l-Mezâhibi’l-Erbaa*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986. I, 405.

³⁰ Radî Şerîf, *Nehcu’l-Belâğa*, Beyrut, 2003, s. 395.

³¹ <http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/diyaret-isleri-baskani-gormez-universite-camilerinde-08.05.2017>

KAYNAKLAR

- Aydın, M.Ş. (2011). *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Buhâri, (1212). *Sahihu'l-Buhâri*, Mısır.
- Cezerî, A. (1986). *el-Fikh a'la'l-Mezâhibi'l-Erbaa'*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Çakan, İ. L. (1982). Tebliğ Diplomasisi. *İslam Medeniyeti Üç Aylık Dini İlmî Edebi Araştırmalar Dergisi*, V (3). 6.
- Ebu Ubeyd, K.b.S. (1981). *Kitabu'l-Emval*, trc. Cemaleddin Saylık, İstanbul.
- Garaudy, R. (2016). *Yobazlıklar*, trc. Cemal Aydın, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Hamidullah, M. (1987). *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, Beyrut.
- Hamidullah, M. (1980). *İslâm Peygamberi*, trc. Sâlih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl C.M. (th). *Lisanu'l-Arab*, thk. Heyet, Kahire.
- İbn Sa'd, Ebu A.M. (1985). *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut.
- Kutluer, İ. "Hikmet" *DİA*, XVII, 503-511.
- Muallimoğlu, N. (2016). *Bütün Yönleri ile Hitabet*, Bugra Yayınları, İstanbul.
- Müslim, (1985). *Sahihu Muslim*, İstanbul.
- Ramazanoğlu, Y. "Uzlaşma Kültürü Bakanlığı" <http://www.karar.com/yazarlar/yildiz-ramaas:20.05.2017>.
- er-Radî Şerîf, (2003). *Nehcu'l-Belâğa*, Beyrut.
- Şahin, M. S. "Aforoz" *DİA*, I, 412-413.
- Öztürk, L. (1995). *İslam Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübesi*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, L. (2004). Abbasiler Döneminde Yaşayan Hıristiyan Doktorların İslam Toplumuna Katkıları, *İstem Dergisi*, 2 (3). 72-73.
- Tan, Z. (2015). *Eski Müftü Yeni Akademisyene Göre İmamlar Ne İş Yapar*, Ark Yayınları, İstanbul.
- Tan, Z. (2012). Kur'ân-ı Kerim'e Göre Toplumsal Farklılıkları Bir Arada Yaşatmada Mabetlerin Fonksiyonu. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 21.
- Tuğ, S. (1969). *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri*, İstanbul.